

Lietuvos pankrokas ir pankų subkultūra

Lukas Devita

Savitas pankų judėjimas Lietuvoje prasidėjo anksčiau, nei plačiau pasklido *punk* stiliaus muzika ar susiformavo lietuviškas pankrokas.

Pasak vieno mūsų šalies muzikos korifėjų Dovydo Bluvšteino, pavienių melomanų grupelės Vilniuje, kituose didesniuose miestuose apie *punk* fenomeną sužinojo jau 1977–1978 m., daugiausia iš užsienio periodinės spaudos, radijo laidų, taip pat kritiškų straipsnių TSRS žurnaluose ar laikraščiuose. Įdomu, kad Vilniaus artroko grupė „Saulės laikrodis“ savo koncertuose britų grupės „The Stranglers“ dainą „No More Heroes“ ėmė groti maždaug tuo pačiu laiku kaip ir jos autoriai – 8 dešimtmečio pabaigoje, taigi tikriausiai tai pirmoji pankroko stiliaus daina, atlikta Lietuvoje. Vilniaus universiteto Medicinos fakultete 1981 m. susibūrė grupė „Sa-Sa.“, priskirtina pirminėms lietuviškoms pankroko grupėms, kaip ir eksperimentiškoji „Mind’s Disorder“. Žymioji grupė „Bix“ jau 1982 m. įrašė pankroko kasetę „Rats City“, o Varėnoje tais pačiais metais įsikūrė „Karbiuratorius“ – viena ankstyvesnių, tik neilgai gyvavusių pankroko grupių.

Plačiau paplitus vakarietiškomis pankų idėjoms, išsivystė savita jaunimo mada, nuo 1981–1982 m. įtraukusi galybę paauglių ypač Vilniuje, Kaune, Šiauliuose ir kai kuriuose mažesniuose miestuose. Pankavimas Lietuvoje tikriausiai jokių kitų laikotarpiu nebuvo toks masiškas kaip maždaug iki 1986 metų. Atgimimo ar Sąjūdžio laikais lietuviškasis pankų judėjimas tapo konkretesnis ir gal ne toks gausus, tačiau tuomet pilniau susiformavo ir pats lietuviškas pankrokas.

Spontaniškas lietuviškas pankų judėjimas ėmė reikštis maždaug nuo 1980 m., kai kada skatinamas drąsių *punk* ideologijos propaguotojų, kaip kad Arnas Klivečka, tuomet aktyvus mokyklos diskotekų vedėjas. Judėjimas neturėjo bendrų taisyklių ar nuostatų.

Pirmoji masiška ir, leisiu sau pavadinti, keistai originali lietuviškoji pankų era tilptų į 1982–1986 m. laikotarpį. Būtent tada tai buvo ne tik plačiausiai žinomas, bet ir savičiausias keleto kontrkultūrų, muzikinių madų bei stilių bruožas ir idėjas suvienijęs reiškinys.

Pradinis skiriamasis pankų požymis 1982 m. Vilniaus gatvėse – išskusti smilkiniai – veikė vos ne kaip branduolinis užtaisas, tapo „sakraliu“ vietinių pankų pionierių ženklu. Vėliau radikalai pasikeitė ir visa šukuosena, dažniausiai primindama 5–6 dešimtmečio stilių. Tai, kad viskas vyko vėliau nei Vakarų pasaulyje ir, be to, unikalios tvarkos šalyje – TSRS, lėmė ir visiškai nelauktą Lietuvos pankų idėjų koloritą. Pankus, be abejonės, ugdė idėjos, nors išvaizda, kaip nepakeičiama visuotinės išraiškos priemonė, dažnai buvo labai svarbi, ypač tais laikais, kai žodžių negalėjo būti daug, minties ar spaudos laisvė vis dar buvo pažabota.

Lietuviškojo panko išvaizda neapsiribojo tik „patobulinta“ šukuosena. Sugrįžo siaurėjančios (dažnai iki kraštutinumo) kelnės, buvo drąsiai nupjaunamos marškinių apykaklės, kaip niekad įsigalėjo platūs, ilgi megztiniai, o žiemą kelnų klešnės buvo sukišamos tiesiog į vilnones kojines. Reikėtų nepamiršti, kad tada visa tai buvo *ženklas*. Nesunku įsivaizduoti, kad „naujoji eilutė“, kaip ir išskusti smilkiniai tarybiniais ideologams iškart asocijavosi su nacionalizmu, fašizmu ar vadinamąja buržuazine Lietuva. Tokiu būdu patys ideologijos gynėjai padėjo Lietuvos pankams tapti savotiška nacionaline politine jėga, kuri sąmoningai gal niekada ir nebuvo sutelkta. Bet kurios santvarkos šalyje apranga yra tiesiogiai susijusi su konkrečia visuomenine bei ekonomine situacija, tad ir Lietuvos pankų „uniforma“ jokių būdu nebuvo tik sugrįžimas į 6 dešimtmečio madą. Jaunatviškas sąjūdis reiškėsi ir visiškai naujai, netikėtai. Vyresnieji moksleiviai tiesiog ekstazės apimti išpirko „grafkes“ (žiogelius), panelės įsivėrė į ausis pigius auskarus. Buvo atsakyta prabangių krepšių – juos pakeitė neva tautiški drobiniai arba brezentiniai tarybinės armijos dujokaukių maišeliai. Pankai pasijuto kaip niekad panašūs vieni į kitus. Iš tiesų, jie kartu pirkė pilkas kelnės geltonomis juostelėmis po septynis rublius ir iki tol tik pensininkų nešiotus sandalus už tokia pat mažą kainą. Sąmoningai skurdi išorė atskleidė ir savotišką idealizmą. Visi vienu metu intuityviai suvokė, kad dabar tiesiog privalo mesti iššūkį tezėms „gerai gyventi“, „gauti“, „rinktis tai, kas brangiausia“. Atsirado šūkiai – „rinktis tai, kas paprasta, pigiausia, tai, kas mėtosi“. Neturtas prieš pinigus! Galbūt asketizmu ir savarankiškumu galima pakirsti primestą visuotinę gyvenimo tvarką. Šie devizai vos apčiuopiami slypėjo viduje, bet visi tarytum žinojo, kaip reikia elgtis. Jei esi apsukrus, dvelki prabanga, jei tėvai ar giminaičiai tave kur nors „ikišo“ (turima minty mokslo įstaiga, darbas ir kt.), jei „montuoji“ karjerą, – tu praradai tikrąjį save, parsidavei, negali būti pankas. Šios nuostatos greičiausiai buvo labiau

emocinės, nei įsisažmonintos kaip taisyklės. Tačiau bendra idėja išliko: kad pasipriešintum, pasirodo, reikia apriboti poreikius.

Tokios Mahatmos Gandhi mokyklą primenančios nuostatos tikriausiai kiek sutaurintos; žinoma, kad pankų mąstysenoje idealistinės nuotaikos buvo sumišusios su nihilizmu, hedonizmu ar seksualinės revoliucijos užuomazgomis, aktyviai dalyvaujant alkoholiui bei „išradingai“ pritaikytiems pigiems narkotikams. Vis dėlto ar pakilioji kontrkultūros pusė, ar negatyvioji – jos vienodai trikdo ortodoksinę visuomenę.

Pagaliau tai paauglių pasaulis, tad nenuilstamai buvo gainiojami „debesys alaus“, veiksmas vyko „plotuose“, buvo sėdima kavinėse, valkataujama, tranzuojama ir mušamasi su tais, kam pankai nepatiko. Reakcija į Lietuvos pankų judėjimą susitelkė beveik iškart – tai ir urlaganų gaujos, ir viešosios tvarkos saugotojai, ir pavieniai priešiška nusiteikę mokytojai, žurnalistai, tėvai. Vėliau mokymo įstaigose pradėjo vis dažniau lankytis „dėdės“. Šiomis dienomis gal nevisai aišku, kad „dėdėmis“ buvo vadinami KGB, t. y. tarybinio saugumo darbuotojai. Gal niekas ir nebuvo areštuotas už pankavimą, bet saugumo reidai, kviečiantis į pokalbį (po vieną) kabinete, perkratant klases, tikrinant sąsiuvinius ir portfelius, tikrai buvo. Milicijos pareigūnų bandymai sulaikyti gatvėse netinkamai atrodančius jaunuolius taip pat įsimintini – o juk taip, beje, buvo nutikę net „The Sex Pistols“ nariams „tenai“, Londone, apie 1977 metus!

Tuo tarpu Vilniuje atsirado lietuviškojo pankavimo „centrai“. Viena pirmųjų pankų lankymosi vietų maždaug nuo 1983 m. laikoma tuomet dar labai paprasta kavinė-baras „Stikliai“. Vėliau prisidėjo amžiams prarasta kavinė „Liepsnelė“ (Pilies gatvėje), pagal lubų formą praminta „Bačka“, – nusileidęs į rūšį atsidurdavai lyg didelėje, horizontaliai paguldytoje statinėje. Joje buvo vienas stalas, pastatytas palei sienas „U“ raidės forma. Vakaraus visi susirinkusieji neišvengiamai tapdavo užstalės bičiuliais ir broliais, sesėm. Dabar pastate, kur buvo „Liepsnelė“, įsikūręs bankas. Leidžiantis Pilies gatvę žemiau, tuomet buvo dar dvi legendinės Vilniaus pankų užėigos, „Vaiva“ ir „Ledainė“, o toliau, Gedimino kalno papėdėje, vasaros paviljonas „Rotonda“ (nė vienos iš jų šiandien nebėra).

Dar viena, simboliškai Vilniaus akmenimis vadinta vieta (akmeninė tvorėlė prie Arkikatedros, kur mėgo sėdėti pankai) buvo bene dažniausiai KGB fiksuotu pankų susibūrimo „centru“. Panašu, kad KGB tuomet tvarkingiausiai registravo lietuviškąjį pankų judėjimą. Įdomu, ar iki šių dienų tie dokumentai ir nuotraukos dar išlikę?

Taip jau susiklostė, kad bent jau Vilniaus pankai buvo laikomi lietuvišku nacionaliniu reiškiniu. Ir nemaža dalis vietinio rusų ir lenkų tautybės jaunimo pasitiko jį ypač agresyviai nusiteikusi. Žinoma, buvo išimčių, ir aišku, niekas nė nemanė nepriimti kitataučių į pankų būrį. Tačiau savotiškos stovyklos susiformavo ir pankų priešininkai įgavo pravarde „montanos“ (urlaganų atitikmuo pagal tuo metu paplitusias firmos „Montana“ palaidines su gigantiškais ereliais ant krūtinės). Yra buvę ganėtinai žiaurių pankų ir montanų muštynių, laikraščiai apie jas tuomet nerašydavo, taip pat niekas nemanė pranešinėti teisėtvarkai, o milicija buvo palanki montanom. Ryškus nacionalinis pasidalijimas buvo savaime suprantamas grynai dėl politinės situacijos ir, visa laimė, – išnyko jai pasikeitus. Pavyzdžiui, jau tuomet visi Vilniuje puikiai žinojo, kad Maskvoje ar Piteryje – tuometiniame Leningrade (Sankt Peterburge) taip pat yra pankų. Jie netgi lankydavosi Lietuvoje ir galiausiai prasidėjo abipusiai „kultūriniai mainai“, dar smarkiau išjudinę tarybinės imperijos pamatus.

Anksčiau kiek neapgalvotai esu užsiminęs, kad Lietuvos pankai senais laikais „flirtavo“ su fašistiniais motyvais. Norėusi pabrėžti, kad šiuo atveju tai neturi nieko bendro su tikrai fašistine ideologija ar politine srove. Turima minty tik vadinamosios fašistinės atributikos naudojimas, siekiant mesti iššūkį ar paerzinti, kaip buvo, beje, ir Vakaruose. O tuometinėje Lietuvoje – tai ir Trečiojo Reicho svastika, nupiešta vidurinės mokyklos karinio parengimo sąsiuvinyje ar drąsesniu atveju ant portfelio. Tuomet iš kirpyklos pasitikus draugą panką, galima buvo pajuokauti: „Kokia šukuosena! Dabar tu – mano geriausias draugas po Adolfo.“ Kaip kad klasikiniuose grupės „The Sex Pistols“ koncertų vaizdo įrašuose galima išvysti muzikantus, dėvinčius marškinėliais su svastika ar grojančius Karlo Marxo portreto fone, bet vargu ar to pakaktų nors vieną jų vadinti marksistu bei fašistu.

Lyg atsvara visoms aštrioms pankiškoms ypatybėms, puikiai satyrai (buvo sakoma: mano žodžiai turi būt aštrūs kaip skutimosi peiliukai) ankstyvajam Lietuvos pankų judėjimui buvo gyvybiškai svarbus ir gana romantiškas idealizmas. Dabar jau sunku patikėti, kad neotautiškai apsirengusios panelės kavinėse skaitydavo eilėraščius, ir tai taip pat vadinosi pankavimu. Vienas mėgstamiausių poetų tose gretose buvo Juozas Erlickas, kurį tuomet „spec. fondas“ išgelbėjo nuo komercinės sėkmės.

Platus ir gaivališkas pasipriešinimas miesčioniškam tų dienų gyvenimo būdai neretai reiškėsi nauja paaugliams būdinga tendencija: laisvė – atsižadėjimas. Nors tada nesigirdėjo sąmoningų pareiškimų, nuostatos, kaip minėta, buvo lyg užkoduotos pankų veiksmuose ir tik jiems vieniems atpažįstamuose simboliuose.

Pankų suvokimu, aplinkinis pasaulis – brutalus, visuomenė sukonstruota visiškai neteisingai ir nedera pasiduoti jos valdovų nurodymams. Dažnai ir tėvai yra tos pačios priverstinės tvarkos įrankis. Biečiau tik šaipytis iš esamos diktatūros, drąsiai laužyti jos taisykles. Be viso to, sakyčiau, viena pažangiausių ankstyvojo lietuviškojo pankų judėjimo savybių, atėjusi tarytum iš ankstyvosios krikščionybės laikų, – daiktų kulto paniekimas. Tai siejosi su minėtu atsižadėjimu, savo norų apribojimu ir taisykle, kuri buvo ištis labai išvystyta jau vėliau, – „pasidaryk pats“ (DIY), – tuomet nebebūsi prekybinio tinklo vergas. Bet tai jau naujosios santvarkos pankų idėjos. O ankstyvąją, keistai lietuvišką, bene pačią masiškiausią pankavimo erą, gal ir subjektyviai, laikyčiau užsibaigusią apie 1986 m., kai pankai išsigrynino ir kaip muzikinė srovė tvirtai formavosi tikras pankrokas, prasidėjo kontrkultūrinis proveržis. Bet kartu jaunimo tarpe paplito vadinamosios naujosios bangos mados, kaip breikas (*break dance*), įsigalėjo riedlentės, ėmė laisvėti ir plėstis pramogų sritis, atgavo vertę prašmatnūs daiktai. Palengva formavosi naujas modernaus jaunulio tipas, kuris šiuo metu nušlifluotas tiesiog iki blizgesio: jaunas verslininkas, apsukrus menininkas, baltmarškinis bankininkas, visad teisingas teisininkas.

Tuomet, maždaug nuo 1987 m., įsisiūbavo, sąlyginai pavadinkim, antroji pankų judėjimo banga, galbūt brandžiausia, pasireiškusį plačią stilių ir idėjų įvairovę, išugdžiusi stipriausias grupes ir visą margaspalvę subkultūrą.

Na, o ankstyvieji, „pirmosios eros“ pankai vis dėlto galėtų stebinti savo solidarumu. Greičiausiai juos vienijo ne tik naujas gyvenimo būdas, dažnai vien tik išvaizda, bet nemaža dalimi ir nujaučiamos tautinės

rezistencinės idėjos. Būtent jų, jaunųjų pankų, gretose pasirodė miniatiūrinės trispalvės, dažnai prikabinotos prie baltų sportinių batelių, buvo stengiamasi priešpriešinti lietuvių kalbą „bendrasajunginei“ rusų, kartais tarpusavyje bendraujant net buvo bandoma atsisakyti rusiškų keiksmažodžių.

Buvo ir vadinamasis pankų himnas, gerai pamenu, kaip mokykloje klasiokė kartą džiaugsmingai šnabždėjo: „ar žinai, kad jau yra pankų himnas?“ Tik neaišku, ar egzistavo originalus tekstas, nes dažnai juo būdavo laikoma Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“. Taip, visa tai – smagus rakursas geram Lietuvos istorikui.

Akivaizdu, kad toliau viso šito KGB nebegalėjo pakęsti ir išsiuntinėjo mokykloms nurodymus „Kova su „pank reiškiniu“ (yra patvirtinta, kad panašus dokumentas tikrai egzistavo), o pirmiausia, kaip visada, įpareigojo komjaunimo organus. Pagaliau atsiliepė ir periodinė spauda, supratusi, kad informacijos apie pankus srauto sulaikyti jau neįmanoma. Tarkim, neva jaunimo auklėjimui svarbus žurnalas „Moksleivis“ jau 1983 m. paskelbė užsienio pankų judėjimą „demaskuojančių“ straipsnių. Tuose niūriuose tekstuose ir pseudodiskusijose žurnalas „pristatė“ pankų judėjimą kaip tik buržuazinėje visuomenėje įmanomą reiškinį. Manau, ne vienas paauglys siuntė protesto laiškus kad ir tam pačiam „Moksleiviui“, aišku, prisidengęs slapyvardžiu ir galbūt rašydamas kaire ranka, kad niekas neatpažintų rašysenos.

Ne vieną Vilniaus mokyklą, kaip minėta, krėstelėjo saugumo grupės antplūdis. „Moralės sargai“ iš anksto būdavo kruopščiai supažindinami su pankų atributika ir požymiais. KGB, padedant daugumai mokytojų, ieškojo pankų lyderių, bet tai sunkiai sekėsi. Kai kurie milicijos pareigūnai laikė judėjimą stichišku, sakydami „pankas panką iš tolo jaučia“, vadų lyg ir nėra. Nors Vilniuje pankų judėjimas turėjo kelis „neetatinius“ įkvėpėjus, labiau išgarsėjusius apie 1983 m., kaip pankai asmenybės Vytautas Saulutė, Danas ar Gedas Eisidistis. Ir netrukus juos pakeitė tikri, jau ir muzikuojantys pankų herojai – Atsuktuvai bei Varveklis. Atsuktuvai pamažu tapo visateise Lietuvos įžymybe, palikdamas šešėlyje galeriją kitų pagrindžio asmenybių, ne mažiau svarbių pankų judėjimui, kaip kad Londonas, Erkę, Smalkę ir kiti. Varveklis vėliau tapo visateisiu panku pačiame Londono mieste.

Ankstyvasis Lietuvos pankų judėjimas turi savo originalių, kitur nesutinkamų bruožų. Pankų judėjimas, kaip žinia, tiesiogiai siejosi su muzika (tai būdinga beveik visiems XX a. antrosios pusės visuomeniniams sąjudžiams). Sakykim,

JAV (kur, matyt, pirmiausia ir atsirado pankai) ar Didžioji Britanija (kuri labiausiai siejasi su pankų judėjimo raida) tam tikru metu buvo užtvindytos tikrų pankų grupių, bet Lietuvos pankai pradžioje pripažino visai ne jas. Mėgstamos muzikos prasme pankuojantis jaunimas skilo į dvi sroves. Viena jų vadinosi roleriais (nuo rokenrolo), kurie atgaivino Elvį Presley ir Billą Haley, klausė grupių „Madness“ ar „Bad Manners“, šoko tvistą ir išugdė naują bangą – naujosios bangos stiliaus šukuosenas. Jie galėjo kažkiek priminti senųjų laikų stileivas, tik kur kas labiau „elektrifikuotus“. Čia galima priskirti ir naujuosiusodus.

Antrą grupuotę sudarė žymiai sunkesnės muzikos gerbėjai – eisidistai (nuo grupės AC/DC). Dažnai moksleivių tarpe buvo manoma, kad AC/DC – tai tikra pankų grupė. Būtent tokį pankuojančio jaunimo susiskirstymą pagal mėgstamą muziką aiškiai galima aptikti tik Lietuvoje.

Panašu, kad tolesne eisidistų inkarnacija tapo metalistai, o roleriai persimainė į naujuosius romantikus, į naujosios bangos ir kiek vėliau – gotikinės muzikos gerbėjus. O tikrą pankroką Lietuvoje imta visuotinai pažinti ir groti nykstant minėtos „pirmosios eros“ klystkeliams.

Tuomet atsirado muzikinių grupių ir apie 1984 m. susikūrė pirmasis archetipiškas pankų duetas „WC“ su charizmatiškais lyderiais Atsuktuvu (gitara, balsas) ir Varvekliu (balsas). Čia buvo viskas, ko reikia: prastoka grojimo technika, alus ir neretai netvirtas stovėjimas ant kojų pačioje scenoje, bet pavyko įrašyti ir keletą dainų, netgi viso gyvo koncerto fonogramą bei keliasdešimt pasirodymų, iki Atsuktuvus suformavo savo kitą grupę „Už Tėvynę!“. Varveklis savo ruožtu 1987 m. subūrė grupę „Emocinis karas“.

1981 m. Vilniaus universiteto Medicinos fakultete susibūrė ir pirmoji postpanko grupė „Sa-Sa.“, gyvavusi neilgai, bet palikusi istorijai taikliai pavadintą albumą „Paskutinės dainos“. Dovydas Bluvšteinas prisimena vieną pirmųjų „WC“ koncertų: *Mane taip sužavėjo pirmos lietuviškos pankroko grupės WC atsiradimas, kad net jų neklausęs (jie neturėjo jokių įrašų ir ko gero net nebuvo pasirodę viešai) surengiau jiems kartu su dar keliomis grupėmis mažą koncertą. Jis vyko po muzikos vakaro priedanga Fizikos instituto Radiologinės laboratorijos salytėje gal 1985–86 metų žiemą. Beje, kaip bebūtų keista, to koncerto garso įrašas yra išlikęs. Grojant headlineriams WC vienas jaunas pirotechnikas padarė fejerverką, bet šiek tiek neapskaičiavo sprogmenų, taigi žiūrovai kelioms sekundėms pasijuto kaip priešakinėj fronto linijoj. Vienai merginai nedidelė skeveldra įsmigo į kažkurią minkštą kūno dalį, todėl ji buvo evakuota į ligoninę, o atsigavę nuo šoko žiūrovai baigė klausyti WC pasirodymo per vienintelę išlikusią kolonėlę.* **1**

Maždaug nuo 1985 m. visoje buvusioje TSRS nubangavo partijos nurodymai kiek atlaisvinti ir netgi puoselėti (tuo pat metu kontroliuojant) jaunimo muzikinę saviveiklą: tiek originalų grojimą, tiek diskotekas. Mokslo įstaigose, gamyklose ir pramoniniuose susivienijimuose, profsajungų rūmuose ar kultūros namuose repetuojantys ir grojantys kolektyvai ėmė reikštis kur kas drąsiau, o vis labiau persimainę komjaunimo komitetai galėjo pridengti ir organizuoti pirmuosius roko klubus, šventes ir festivalius. Bendras kultūrinis atšilimas taip pat padėjo išjudinti ir senokai jau nerimstantį pankroko gaudesį Lietuvoje.

Dešimtmečio pabaigoje Vilniuje pasirodė aktyvios ir geros pankroko grupės „Dustas-Nuodai“, „Erkė Maiše“, netrukus ir „Invazija“, „Pilk“, „Marichuana“, SC, „WC News“ ir, žinoma, „TurboReanimacija“ bei kiek vėliau „Preservative Factory“. Kaune viena ryškiausių grupių buvo „33% kiaulių pakeliui į Vatikaną“ su lyderiu Vaidu Iškrypėliu. Svarbiu lūžiu legalizuojant pankroką ir jam įsitvirtinant lietuviškoje populiariojoje kultūroje tapo Atsuktuvo grupės „Už Tėvynę!“ (vėliau trumpinamos UTV) pasirodymai Roko maršuose per Lietuvą 1988 ir 1989 m. Tai buvo ir kurioziškai tautinė pankiška apraiška, kai natūrali pankų savybė – kritika, tapo strėlės antgaliu Lietuvos Atgimimo Roko maršų misterijoje.

Lietuviškas pankrokas nėra nerealybė. Gaila, bet dauguma žmonių smerkia šį faktą. Mano nuomone, pankrokas – stichijos dovana mažiems muzikantams, kurie, duok Dieve, po kelerių įtempto darbo metų praturtins mūsų muzikos pasaulį, o gal net virš „Anties“ erelio sparnais suplasnos... **2**

Grupių pagyvėjimą bei gausėjimą paskatino dar svarbesni, tikri pankiški festivaliai, kaip kad pirminis renginys „Vilnius Punk-87“, vadinamasis „vakaras-susitikimas su pankroko grupėmis“, įvykęs rugsėjo 13-tą, kur „žemiškus ir nežemiškus dalykus žarstė vilniškės pankroko grupės „Katastrofa“, „Mėsa“ ir „WC“ **3**.

1988 m. rugsėjo mėnesį Laisvalaikio organizavimo susivienijimas „Centras“ organizavo „Punk rock Vilnius-88“ (taip užregistruota LOS „Centro“ metrikose).

Skandalingasis „Vilnius Underground-89“ nugriaudėjo 1989 m. rugsėjo 16-tą, jame dalyvavo 23 grupės iš Lietuvos ir Latvijos. Visi šie renginiai – senajame Alumnato kieme, Vilniuje.

Kaune 1988 m. gruodžio pabaigoje sublizgėjo „Purvinoji žiema“, ir festivalio rengėjas, Kauno rajono jaunimo klubų centras „Kontaktas“, teigė, kad tai pirmasis pankroko festivalis šalyje. Panašu, kad koncertų organizatoriai tuomet ėmė laikyti prestižo reikalu pirmiems pristatyti pankų grupes, todėl minėtų renginių datos, vyksmo vietos ir kitos detalės kartais pateikiamos skirtingai.

Vėliau kelis kartus per metus Vilniuje imtas rengti festivalis „Durnių laivas“ ir, žinoma, Vilniaus Blogiausių grupių festivalis, pirmosios lietuviškos nepriklausomos plokštelių ir įrašų firmos „Zona“ organizuojamas kasmet, išliko visos pagrindinės scenos katalizatoriumi. Paskutiniame dešimtmetyje vienas svarbiausių muzikinių festivalių išsiplėtė iki puikios DIY („pasidaryk pats“) visuomeninio renginio „Darom“.

Festivaliai ir koncertai tapo gausių susibūrimų vieta, taip pat pankai ėmė rinktis žymiajame Vilniaus Šunparyje (dabar ten išpuoselėtas vakuojantis Prezidentūros parkas), taip pat ir kituose miesto parkuose, Katedros aikštėje, kaip ir seniau – Pilies gatvėje. Galima teigti, kad nuo 1990 m. lietuviškasis pankų judėjimas tapo vis tikresnis, panašesnis į tarptautinį tiek išore, tiek idėjomis... ir pogo šokių!

Pankai taip pat inicijavo pirmuosius lietuviškus fanzinius (savos gamybos laikraščius bei žurnalus). Dar „Už Tėvynę!“ laikais Atsuktuvai išleido greičiausiai pirmąjį, daugiausia pačios grupės reikalus atspindintį organą „Mūsų ašigalyje“. Vėliau pasirodė didesnės apimties ir įvairiapusiškas „KNK“ („Koks nors kelias“), „Gatvės vaikai“, „Neuro Neuro“, „Jokios prasmės“, „Provincija“ ir vieni žymesnių – „Raganos ir alus“ bei „Decibelai Offensive“, taip pat „Kablys“, kurį sugebėta leisti gana dideliu tiražu ir galiausiai netgi pridėti kompaktinę plokštelę. Numanoma, kad 1990–2000 m. Lietuvoje buvo leidžiama daugiau kaip šimto pavadinimų fanzinų, visa subkultūra buvo labai aktyvi, stipri, įvairialypė, įtraukė ne vieno muzikinio stiliaus gerbėjus bei kūrėjus, publikavo straipsnius, esė muzikinėmis, socialinėmis, filosofinėmis temomis, taip pat eksperimentinę prozą ir poeziją. Tuomet atskirai leistas laikraščio „Lietuvos rytas“ priedas „MES!“, kartais vadinamas „didžiausiu visos šalies fanzinu“, išeidavo kas dvi savaites ir tapo bene geriausiu

visų laikų lietuvišku muzikiniu ir kontrkultūriniu leidiniu. Vienintelis etatinis jo darbuotojas buvo tik pats šviesaus atminimo redaktorius Virginijus Mizaras – vienas iškiliausių muzikos žinovų, pasižymintis ypatingu atvirumu naujoms idėjoms, taip pat ir ypač produktyvus autorius, pasirašinęs galybė slapyvardžių, įskaitant kelis moteriškus.

Pasirodė ir pirmoji tikrai pankiška knyga – Mariaus, Nerijaus ir Rimuko išverstas amerikiečio Craig'o O'Haros diplominis darbas, virtęs knygele „Pankų filosofija“, pagrindinės Vaidoto Oškino leidyklos kukliai atspausdinta 1993 m. (žr. nuotr. įklijoje). Tai buvo pirmas veikalas lietuvių kalba, apžvelgiantis pasaulinę pankų judėjimo istoriją, raidą ir apibendrinantis idėjas. Pagrindinis interneto portalas, atspindintis Lietuvos pankroko ir giminingų stilių sceną, tebėra „Vilnius Hardcore“ (www.hardcore.lt).

Bene pirmoji įrašų firma, leidusi pankroko albumus, yra „Zona“, išleidusi tokių grupių kaip „Turbo Reanimacija“ kasetes. Taip pat viena po kitos kūrėsi visiškai nepriklausomos nedidelės leidybinės kompanijos, dažniausiai pačių muzikantų ar įrašų studijų iniciatyva. Pankroko scenoje tai, kaip ir fanzinai, buvo labai natūrali vystymosi pakopa, kas atspindi siekį kiek įmanoma savarankiškiau organizuoti muzikos įrašų sklaidą. Populiariausias ir labiausiai prieinamas formatas, ypač 10 dešimtmetyje, be abejo, buvo kasetė (MC), kuri nenusakomai pagerino įrašų plėtros galimybes. Kasečių gamyba buvo kur kas pigesnė ir prieinamesnė nei vinilinių plokštelių, leidyba galėjo sutilpti kambaryje, visiškai „pasidaryk pats“ – DIY stiliumi. Žymiausios pankroko scenos nepriklausomos leidyklos (angl. *label*) – „Kablo muzika“, „Pasidaryk Pats rec.“, „Charivari“ bei studijos „Porno Sound“, „Išprotėjęs pelėnas“, „e17 records“.

Nuo tada, kai Lietuvoje atsirado pirmųjų pankų judėjimo apraiškų, jo samprata gerokai pakito. Anksčiau tipiską destruktiją bei abejingumą aplinkiniam gyvenimui ėmė sklaidyti savarankiškumo iniciatyvos – DIY bei anarchizmo idėjos.

Žmogaus teisių, lyčių lygybės, gyvūnijos apsaugos bei ekologijos problemos palengva tapo daugelio pankų domėjimosi sritimi. Nemažą įtaką tokiems pokyčiams įvykti padarė pasaulinis *straight edge* judėjimas (taip pat žymimas raidėmis sXe). Kai 1980 m. JAV pankroko grupės „Minor Threat“ singlas paskatino apsispręsti būti švariam nuo bet kokių narkotinių medžiagų, ėmė formuotis nauja pankų judėjimo apraiška – savotiškas gyvenimo būdas, kurį pasirinkę jauni žmonės deklaruoja susilaikymą nuo alkoholio, cigarečių ir atsitiktinių lytinių santykių. Tai, be abejonės, filosofiškausia pankų atmaina, lyg reakcija į hedonizmą ir savigriovą, kas anksčiau buvo labiausiai siejama su pankais. Judėjimas sXe žvelgia daug giliau, nei vien asmeninė moralė ar higiena. Kviečiama atkreipti dėmesį į visuomenės gyvenimą priklausomybėje tiek nuo nelegalių pomėgių, tiek nuo labai legalios klampios šiandieninės materialistinės kasdienybės. Sąmoningumas ir savitvarda gali išlaisvinti iš „baudžiavinės“ mąstysenos, būdamas atsakingas už savo veiksmus, gali būti ne mažiau laisvas, ir sXe ieško būdų, kaip kuo labiau kontroliuoti savo gyvenimą patiems, neatiduodant jo į rankas politiniams lyderiams, komercijos magnatams ar kitiems šio pasaulio valdovams. Po truputį *straight edge* dalyviai pradėjo vis aktyviau reikštis kaip aplinkos bei gyvūnų teisių apsaugos iniciatoriai. Kartais jie imasi drąsių, radikalių priemonių ir yra nuveikę turbūt neką mažiau nei žalieji. Taip pat daugelis jų pasirenka sveiką vegetarišką mitybą. Akivaizdu, kad visi minimi dalykai skatina vienas kitą. Tikriausiai viena pirmųjų lietuviškų *straight edge* stiliaus bei idėjų grupių buvo panevežiečių „Glass Sky“, gyvavusi apie 1994 m.

O pastaruosius dešimtmečius Lietuvoje, nors ir ne toks gausus, pankų judėjimas neretai pasireiškia paveiktas minėtų sXe idėjų. Vegetariška mityba tapo populiari pirmiausia pankuojančio jaunimo tarpe, susikūrė ypač stiprios ir aktyvios gyvūnų teisių apsaugos bendrijos, feministinės grupuotės, pankai ir šiandien yra pažangiausi ir aštriausi tiek vietinės politinės sistemos, tiek globalizmo kritikai. Daugelis jų inicijavo antikarinius protestus, kaip kad prieš Lietuvos įstojimą į NATO ar karo veiksmus Irake, taip pat piketus prieš arogantišką kailinių verslą ir kt. Ši veikla nėra naujiena, vien prisiminus ir tuomet kritiškas grupės „Už Tėvynę!“ dainas, vėliau jau naujai valdžiai skirtą tokių kaip „SKAT“ pašaipą, – pagaliau ar buvo rimta pankų grupė be aštrių kritikos stygų?

Ko gero skandalingiausias muzikinis pankų klubas Vilniuje – „Geležinis Kablys“, arba „Kablys“, vėliau žinomas kaip „XI20“, o vienas žymiausių ir įvairiausių – jau legendinis „Green Club“, kuriame vyko ne tik koncertai, bet ir paskaitos ar sendaikčių turgus bei patirties mainai, veikė savotiški būreliai: dviračių, futbolo, kraštotyros, taip pat vegetariška virtuvėlė bei „pasidaryk pats“ dirbtuvėlės. Šis klubas sutraukė nors ir įvairių pažiūrų, bet sąmoningiausiai savarankiškai mąstančią, apsišvietusią jaunimo dalį. Vėliau įvairių pankroko atmainų, taip pat ska regio scenai buvo svarbus Vilniaus klubas „Musé“. Klubai taip pat tapo pankų muzikos naujų srovių ir susijusių stilių bei jų lydinčių scena, kas, be abejonės, daro įtaką bendrai kūrybinei raidai. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos pankų padangėje ypač išpopuliarėjo ska panko (*ska punk*) stilius, neprilygstamai propaguotas grupės „dr. Green“. Puikios grupės, grojančios ska panką (su priemaišomis), – „Frekenbok“, „Lagamino Turinys“, „Va Taip Vat“. Viena pirmųjų, jei ne pirmoji, regio stiliaus grupė Lietuvoje – „Lipnūs Macharadžos Pirštai“ (LMP), viena naujausių *dub/reggae* grupių – „Ministry of Echology meets Eazystyle MC“.

Brandžiausiomis ir įdomiausiomis grupėmis daugelis *punk/hardcore* scenos balsų ir žinovų laiko grupes „Bora“ (*hardcore*), žinomą ir Europoje, taip pat „Toro Bravo“ (*oi! punk*), SC – *freakcore*, gyvybingą merginų *riot/grrrl* grupę „Zimbabwe“. Tikriausia pirmoji merginų pankroko grupė „Neščios rupūžės“ buvo sukurta dar 1988 m. Dar viena įdomi grupė, keistenybė, kurią galima būtų priskirti eksperimentiniam *riot/grrrl* stiliui, – „Tytia Mina Teremina“.

Išpopuliarėjo išskirtinė Lietuvos rusų pankfolkroko (*punk folk rock*) grupė „Spički“, žymesni *grind/ crust* atstovai – „Per Kryžių Ir Kančią Tavo“, *emo-crust* – „Anarres“.

Čia būtų neįmanoma išsamiai aptarti naujųjų laikų pankroko muzikinės scenos ir veiklos ar sudėlioti į vietas harkorovcus, anarchopankus, streitedžerius, detaliai apžvelgti visas grupes, postilius, bet šaunu, kad nepaliaujamai kintantis, atsinaujinantis, nykstantis, bet niekad nedingstantis, visad įtakingas pankų judėjimas sukūrė ištisas margų įspūdžių eras tyrinėjimui ir diskusijoms, o taip pat ir ateities perspektyvoms.

Kas būtų patikėjęs, kad pankai taps priemone moksliniams laipsniams apsiginti! Iki šios dienos yra pasirodęs ne vienas kuo rimčiausias akademinis darbas, skirtas tiek išskirtinai pankų judėjimui, tiek pankams subkultūrų tyrimų kontekste. Pažymėtini Vytauto Didžiojo universiteto išleisti darbai – Egidijos Ramanauskaitės monografija „Subkultūra: fenomenas ir modernumas“ (2004) bei Redos Šatūnienės daktaro disertacija „Pankų subkultūra Lietuvoje: tapatybės bruožai“ (2008)

1 cituojama iš straipsnio Marco Francesco di, Rūtkauskaitė Donata. Lietuviško pankroko istorija su itališku prieskoniu. *ore.lt* **2** Tomas Juškauskas, „Dustas-Nuodai“ būgnininkas, *Melomanas*, 1989–1990, Nr. 4. **3** Kazlauskas Aldas. Kulinarinės katastrofos... apie keistą renginį Alumnato kieme. *Komjaunimo tiesa*, 1987-09-19, Nr. 181., p. 3.

Šis tekstas ir Lietuvos pankroko grupių pristatymai, interviu su muzikantais knygoje - „Lietuvos Rokas: ištakos ir raida/sudarytojas Mindaugas Peleckis. – Vilnius: „Mintis“, 2011. – 608 p.

FOTO duomenys: Festivalis „Punk rock Vilnius–88“, Vilnius, Alumnato kiemas, 1988 rugsėjo 1 d. Vytauto Šumacherio nuotrauka